Lucian Boia în limba germană

Julia RICHTER

Conceptul de *transfer cultural* face din ce în ce mai des obiectul cercetării. Se poate observa însă că, chiar dacă este un fenomen central al transferului, procesul de traducere în sine nu este suficient luat în seamă. Se discută despre preluarea unor idei, despre receptarea şi interpretarea unui text dintr-un alt context cultural, însă tot pornind de la ideea că textul tradus este chiar originalul, doar că prezentat într-o altă limbă.

Nu este de mirare: traducătorul a fost mult timp perceput ca un prestator de serviciu transparent, care trebuie să aibă grijă ca litera de lege a originalului să rămână neatinsă în limba-țintă.

În postmodernitate, această imagine a început să fie problematică. Sensul textului nu se mai crea în actul scrierii, ci în actul receptării. Traducătorul, fiind şi el cititor, inevitabil interpretează şi el. Aşa stând lucrurile, el devine personajul principal în procesul de transfer cultural, dobândind o poziție de putere care merită să fie analizată.

Volumul *Istorie şi mit în conştiința românească* (Humanitas, 1997) de Lucian Boia a fost tradus în germană de Annemarie Weber în colaborare cu soțul ei, Horst Weber, şi a fost publicat în anul 2003 sub titlul *Geschichte und Mythos: über die Gegenwart des Vergangenen in der rumänischen Gesellschaft* (*Istorie şi mit; despre prezența trecutului în societatea românească*) la Böhlau Verlag (Köln), în colecția „Studia Transylvanica – Arbeitskreis für siebenbürgische Landeskunde“ (*Cercul de studii pentru ştiințe despre Siebenbürgen)*.

Acest cerc de studii se ocupă de istoria şi cultura Transilvaniei şi şi-a propus proiectul foarte lăudabil să aducă în spațiul germanofon şi texte recente din cultura românească. În anul 2003 au apărut două traduceri: Lucian Boia, *Geschichte und Mythos* (*Istorie şi mit*, Humanitas, 1997) şi Sorin Mitu, *Die ethnische Identität der Siebenbürger Rumänen* (*Geneza identității naționale la românii ardeleni*, Humanitas, 1997). Traducătoarea cărții lui Boia este săsoaică şi a lucrat din 1977 până în 1999 ca jurnalistă la ziare de limbă germană din România. În 1999 a emigrat în Germania.

Ce este foarte evident e că textul lui Boia nu poate avea, în traducerea germană, nici funcția şi nici consecințele pe care le-a avut în România, unde e vorba de deconstrucția propriei istoriografie. Cartea, tematica ei şi reacțiile pe care le-a produs sunt fenomene din interiorul societății româneşti. Care ar putea fi interesul pentru un cititor german, care ar putea fi motivele pentru traducerea cărții? Răspunsul logic ar fi: pentru a-l informa pe cititorul german fie despre tendințele în istoriografia română, fie despre modul în care Boia abordează concepte de tipul „mit” sau „imaginar”.

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)

În căutarea interesului pentru piața germană m-am uitat mai întâi la recenziile publicate la apariția cărții în versiunea germană.

> Cartea pare a fi un act de eliberare. Atacă pe un front larg dogmele de interpretare ale istoriografiei, atât de înrădăcinate, şi măcelăreşte vacile sfinte ale genezei, ale continuității, ale unității, ale imaginilor despre sine şi despre celălalt şi despre marile personaje conducătoare, care țintesc la sublinierea unicității istoriei române. [...] Dezvăluind lucrurile [...], Boia a dat prin lucrarea lui impulsul mult întârziat şi necesar pentru o conştientizare a deficiențelor istoriografice. (trad J.R.) (Binder-Iijima, 2005, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas", 53: 333)

Cu alte cuvinte: traducerea cărții prezintă importanță pentru că dezvăluie deficiențele istoriografiei româneşti.

Chiar dacă cititorul german ar fi interesat să afle despre deficiențele istoriografiei româneşti, această afirmație a lui Kroner nu este mai puțin în opoziție cu părerea lui Boia. Pentru a evita orice neînțelegere în această privință, Boia scrie în introducerea ediției a două:

> Adaptarea, deformarea şi mitificarea istoriei se înscriu într-o tipologie universală. S-a putut crede că aş fi identificat-o anume la români! Drept care unii s-au mâniat foarte (cum pot fi românii tratați cu o asemenea lipsă de respect!), iar alții s-au bucurat (bine că, în sfârşit, li se arată românilor greşelile făcute şi drumul cel drept). Ar trebui şi unii, şi alții să se întristeze şi să se bucure mai puțin. Nu doar românii tratează astfel istoria, ci toată lumea. (Boia 2003: 17)

Începe să se creeze impresia că este vorba de un conflict în interiorul României, adus, grație traducerii, în Germania, unde însă el nu poate fi înțeles ca atare. Pentru a înțelege opțiunile traducătoarei în cursul procesului de traducere, am supus textul unei analize a discursului. Un text este un sistem în care totul se leagă, în care forma, semantica şi pragmatica depind una de alta. Pentru a arăta ce s-a întâmplat cu textul lui Boia în drumul spre limba germană ar trebui să fie discutat din mai multe perspective. Prezint aici doar două probleme, pe care le-am identificat făcând o critică a traducerii, şi anume problema terminologiei şi cea a nivelurilor. Aceste două probleme însă mi se par a fi destul de importante pentru a pune în evidență tendințele şi modul de interpretare al traducătoarei.

Imaginarul este un concept foarte cunoscut în filosofie, ca fiind imaginea pe care ne-o facem despre ceva. Boia foloseşte termenul în sensul lui Sartre. În traducerea doamnei Annemarie Weber „imaginarul" este tradus foarte variat. Găsim soluții ca: *Imagination* (imaginație), *Wahrnehmung* (percepție) *Phantasieprodukt* (produs de fantezie), *Wachtraum* (vis în stare de veghe), *Luftschloss* (castel de aer / de nisip).

Imagination înseamnă, în terminologia pe care o foloseşte Boia, capacitatea de a percepe ceva. De exemplu, propoziția lui „Logica imaginarului îşi are regulile ei." (Boia: 2005), retradusă din versiunea germană în română – lucru pe care-l fac cu cea mai mare reținere –, sună după cum urmează: „Imaginația are logica ei proprie." (Boia 2003: 54: „Die Imagination hat ihre eigene Logik."). Propoziția „România Mare de la Nistru pînă la Tisa aparține incontestabil imaginarului politic de secol XIX şi început de secol XX." (Boia 2005: 216) a devenit „România Mare de la

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)

Nistru până la Tisa, cum a fost lăudată de Eminescu, este fără îndoială produsul fanteziei politice a secolului XIX şi a începutului de secol XX":

> Großrumänien vom Dnjestr bis zur Theiß, wie es von Eminescu besungen wurde, ist unzweifelhaft das Produkt der politischen Phantasie des 19. und beginnenden 20. Jahrhunderts. (Boia 2003: 154)

Unul din efectele acestei „variaţiuni" în traducerea termenilor este impresia că ar exista o istorie bună, adevărată şi una inventată, prin urmare inferioară. Conceptul „imaginar" exprimă ideea că nu putem vedea „adevărul". Vedem lucrurile cu ochii noştri şi le percepem cu un anumit filtru, în funcţie de aşteptările şi de nevoile noastre. Cei care se ocupă de imaginar observă cum, de exemplu, o naţiune interpretează istoria prin care a trecut. Nu interesează dacă acest imaginar este „adevărat" sau nu, ci care sunt cauzele şi explicaţiile pentru interpretarea imaginarului respectiv.

A două observaţie legată de traducere, care mi se pare concludentă, este schimbarea nivelurilor de observaţie. Boia se află la un *meta-nivel*. Se uită detaşat la ceea ce se zice despre români, observă care sunt tradiţiile şi imaginile care au creat imaginea de sine. Le analizează şi explică cum s-au creat, cum au evoluat şi cum au fost folosite.

Traducerea, pe de altă parte, se află la *nivelul faptelor*. Traducerea vorbeşte direct despre români: „Ospitalitatea românilor este incontestabilă" (*Die Gastfreundschaft der Rumänen ist unbestritten*. Boia 2003: 135), în timp ce în original e vorba de tradiţii: „Ospitalitatea românească tradiţională este incontestabilă". Adjectivul „tradiţional", care nu apare în versiunea germană, schimbă cu totul semnificaţia propoziţiei.

„Istoriografia românească şi românii în general sunt cu adevărat fascinaţi de formarea poporului român." (*Die rumänische Geschichtsschreibung und die Rumänen allgemein sind ausgesprochen fasziniert von der Entstehung des rumänischen Volkes*. Boia 2003: 135), originalul fiind: „Insistenţa deosebită asupra «formării poporului» particularizează istoriografia şi conştiinţa istorică românească." (Boia 2005: 189).

În traducerea avem de a face cu un text care face diferenţa între o istorie adevărată şi una ficţională. Conform afirmaţiilor traducerii românii au o imagine de sine şi o istoriografie care nu corespund cu realitate şi care deci ar trebui să fie revizuite.

Acelaşi concluzie a tras şi Michael Kroner, care afirmă în ziarul „Siebenbuergische Zeitung":

> Cartea a apărut în România, în ciuda protestelor vehemente, în trei tiraje şi a declanşat – cum era şi de aşteptat – o dezbatere, în care sunt puse în discuţie nu numai istoria românească, ci şi cultura românească şi conştiinţa de sine colectivă (trad. J.R.).

Interpretarea aceasta există şi în original, din partea celor care l-au criticat mult pe Boia, pentru că li s-a părut că cultura românească ar fi în pericol, motiv pentru care ei nu ar fi iniţiat o traducere care exportă idei „denigratoare".

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)

Multe din operele lui Boia au apărut în limba franceză sau au fost traduse în franceză şi engleză. Lucrarea *Istorie şi mit* a fost tradusă şi în engleză, dar şi în limbile a două minorităţi din România: în germană şi în maghiară.

Kroner şi-a intitulat articolul „*Tabula rasa* cu istoria română" şi vorbeşte despre o „revelaţie". Este evident că pentru el este important să fie „măcelărite vacile sfinte ale genezei, ale continuităţii, ale unităţii şi ale imaginilor de sine şi de celălalt care ţintesc să dovedească unicitatea istoriei româneşti", cum zice Edda Binder-Iijima. Traducerea cărţii *Istorie şi mit* pare a fi avut nu Germania ca cultură-ţintă, ci discursul nemţilor din România, cu care evident corespunde mult mai bine decât cu aşteptările pe care le-ar fi avut cititorii germani specializaţi pe domeniu lui Boia.

Traductologul Erich Prunč a dezvoltat patru criterii de loialitate care, după părerea lui, trebuie respectate de traducător:

Trebuie respectată loialitatea faţă de autor: Citind traducerea din Boia, un specialist din Germania nu îşi poate da seama dacă are de-a face cu un filosof şi istoric, ci rămâne cu impresia că Boia ar fi scris un eseu (un studiu) în afară terminologiei filosofice, iar lipsa lui de rigoare ştiinţifică merge până la faptul că pare a şti nici să citeze. În plus, interpretarea traducerii e deseori în opoziţie directă cu ceea ce afirmă Boia.

Nici loialitatea faţă de cititorul traducerii nu este respectată, pentru că cititorul vrea să se informeze despre discuţia în legătură cu istoriografia şi va avea o imagine falsă. O traducere este mereu şi o interpretare. Nu aici este punctul critic. Dar dacă toate lumea pleacă de la ideea că o traducere reproduce cât se poate de aproape originalul, atunci traducătorul trebuie să îl informeze pe cititor dacă se îndepărtează de original – altfel, fiind vorba de un fel de manipulare.

Prunč vorbeşte şi de o loialitate în faţa culturii de traductologie (aşa a numit-o el), care la traducerea de faţă nu este nici ea respectată, traducerea fiind mai mult o exemplificare a butadei „traduttore – traditore", decât o operă care trezeşte încredere în traduceri şi traducători.

Prunč cere de asemenea o loialitate fată de traducătorul el însuşi, în sensul să nu depăşească limitele lui morale sau etice. Este greu de spus din exterior dacă Weber a respectat acest criteriu de loialitate.

Când vorbim despre transfer şi receptare în spaţiul germanofon a operei lui Boia, este absolut obligatoriu să începem cu procesul de traducere, pentru că în procesul cu pricina s-a optat pentru o interpretare care va influenţa decisiv receptarea lui în acest spaţiu cultural.

Bibliografie

Boia, Lucian (2005): *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Bucureşti, Humanitas.

Boia, Lucian (2003): *Geschichte und Mythos*. Über die Gegenwart des Vergangenen in der rumänischen Gesellschaft, Deutsch von Annemarie Weber (unter Mitwirkung von Horst Weber), Köln: Böhlau (Studia Transylvanica).

Binder-Iijima, Edda (2005): Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, 53, 2005, H. 2, S. 332-334.

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)

Lucian Boia's Analysis of the History Discourse Translated into German

One expects translations to be illusive: people automatically assume that the target text coincides in every aspect with the source text. But the process of translation is dynamical – it is a process of understanding and decision-making, which brings about an interpretation of the source text according to various factors.

I focused my attention on the German version of Lucian Boia's "Istorie și mit în conștiința românească". It was published in 2003 by the Publishing House Böhlau, in the series Studia Transylvanica. With the aid of a coherence model and of the Descriptive Translation Studies I analyzed the source text and the target text. I set the results of this analysis in a cultural and historical context. The decisions in the process of translating should thus become transparent and be valuable for a critical analysis. Apart from this, it is an example of transfer of knowledge from Romanian into German, which comes to show what a great impact the process of translation has on the transfer.

Universitatea din Viena,
AUSTRIA

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)

BDD-V2665 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:49 UTC)